

uvrštavanje odjeljka životopisa svetice iz 13. stoljeća, napisanog 1700 (!), o pravilima kojih su se gubavci u njezino doba morali držati. Ipak, mora se pohvaliti raznovrsnost izvora za ranija razdoblja, za koja nalazimo puno veću raznolikost i u geografskom i u formalnom smislu. Osobito se to odnosi na, vjerojatno najbolje, poglavlje „Crna smrt“ u kojem nalazimo ulomke iz kronika, suvremenih životopisa svetaca, književnih djela (*Dekameron*), povijesnih knjiga, pisama, i putopisa. Pritom oni nisu lokacijski ograničeni: tako nalazimo izvore iz suvremene Ukrajine, zapadne Europe, Italije, Tunisa, Egipta i Damaska. Nažalost, nama vremenski bliža poglavlja pretpostavljaju novinske članke i znanstvene tekstove, gubeći time dijelom na emocionalnosti i ljudskosti, a na koncu i raznolikosti koju prenose ranija poglavlja.

Uza sve iznesene kritike, ova zaista zanimljiva knjiga ima svoju veliku vrijednost kao polazište u budućim istraživanjima: čitajući odabrana svjedočanstva – kako pojedinačno (podosta je jarkih mjesta u njima koja zovu na daljnje čitanje) tako i skupno – zapaža se mnoštvo aspekata povijesnih promjena, od onih najočitijih, dosega medicine, do promjena u, primjerice, diskursu i mentalitetu autorâ.

Antea Tokić

Je li povijest učiteljica života?

Mark Honigsbaum, *Das Jahrhundert der Pandemien: Eine Geschichte der Ansteckung von der Spanischen Grippe bis Covid-19, München: Piper Verlag GmbH, 2021, 483 str.*

Od pojave prvih simptoma bolesti COVID-19 krajem 2019, a potom tijekom perioda širenja, jačanja i mutiranja koronavirusa te proglašenja pandemije, teme bolesti, zaraze, virusa, imuniteta i cjepiva postaju sve popularnije znanstvenim istraživačima, povjesničarima, a posebice raznim medijima i novinarima. Tako tijekom prošle tri godine (2019 – 2021), uz predvodništvo angloameričkih te njemačkih znanstvenika i povjesničara, izlazi velik broj knjiga, od kojih ćemo izvojiti samo neka izdanja: *Pandemie: Was die Krise mit uns macht und was wir aus ihr machen* (Manfred Spitzer, 2020); *The Vaccine: Inside the Race to Conquer the COVID-19 Pandemic* (Joe Miller, 2021); *Vaxxers: The Inside Story of the Oxford Astrazeneca Vaccine and the Race Against the Virus* (Sarah Gilbert – Catherine Green, 2021) i dr. Temom infekcija i pandemije tijekom povijesti bavio se i njemački povjesničar Malte Thießen u nekoliko svojih knjiga poput *Immunisierte Gesellschaft. Impfen in Deutschland im 19. und 20. Jahrhundert* (2017). Posebno je zanimljivo možda njegovo najnovije djelo *Auf Abstand. Eine Gesellschaftsgeschichte der Coronapandemie* (2021), prva socijalna povijest pandemije COVID-19, nastala još u jeku njezina trajanja.

Mark Honigsbaum britanski je pisac, novinar i povjesničar zainteresiran za povijest znanosti, medicine, socijalnu povijest medicine te posebice povijest zaraznih bolesti. Pisao

je o globalnoj povijesti malarije u knjizi *The Fever Trail: In Search of the Cure for Malaria* (2001) i socijalnoj povijesti španjolske gripe 1918. u *Living with Enza: The Forgotten Story of Britain and the Great Flu Pandemic of 1918* (2008) te *A History of the Great Influenza Pandemics: Death, Panic and Hysteria (1830-1920)* (2014). Njegovo najnovije djelo *The Pandemic Century: One Hundred Years of Panic, Hysteria, and Hubris* (2019) bilo je proglašeno knjigom godine iz područja zdravstva i medicine pa tako ubrzo potom izlazi doručeno izdanje s dodatkom poglavlja o COVID-19 i s time povezanim novim, doručanim zaključkom. Knjiga je objavljena s izmijenjenim podnaslovom *The Pandemic Century: A History of Global Contagion from the Spanish Flu to Covid-19*. Porastom znanstvenog i javnog interesa za temu, doručeno je izdanje 2021. prevedeno na njemački jezik s naslovom *Das Jahrhundert der Pandemien: Eine Geschichte der Ansteckung von der Spanischen Grippe bis Covid-19*. Honigsbaum je aktivno angažiran u javnosti, ponajprije kao novinar pišući za razne novine i časopise (*The Observer* i *The Lancet*), potom izrađujući animacije (poput „How Pandemics Spread“) za muzeje i internetske obrazovne platforme, a povodom stote obljetnice pandemije španjolske gripe 1918. vodio je *podcast* pod nazivom „Going Viral: The Mother of all Pandemics“.

Knjiga *Das Jahrhundert der Pandemien* sastoji se od uvoda „Haie und andere Prädatoren“, deset poglavlja o bolestima koje su obilježile 20. i početak 21. stoljeća, završno s pandemijom COVID-19, zaključka „Das Jahrhundert der Pandemien“, bilješki, zahvala te indeksa pojmova i imena na sveukupno 475 stranica. Znakovito započinje riječima iz romana *Kuga* Alberta Camusa (1947) o tome kako unatoč tome što je tijekom ljudske povijesti bilo pošasti koliko i ratova, ljudi im se uvijek iznova čude, ukazujući time na zbunjenost i paniku koju je izazvao i COVID-19. Honigsbaum uvod „Haie und andere Prädatoren“ [Morski psi i drugi predatori] započinje opisom prvih napada morskih pasa na obali New Jerseyja, želeći tim primjerom s jedne strane pokazati kako su događaji – koji se na prvi pogled možda ne čine povezani – međusobno isprepleteni. U ovom su slučaju ljudi, zbog izbijanja epidemije dječje paralize, odlazili iz urbanih središta na obalu ne bi li ljeto u zatvorenim gradskim bazenima zamijenili plivanjem na plaži kako bi izbjegli zarazu. S druge strane, napad morskog psa samo je simbolička epizoda kojom želi ukazati na pogrešno oslanjanje na netočne pretpostavke i na činjenicu da je neke stvari nemoguće preduhitriti. Tako tvrdi kako tadašnji stručnjaci nisu mogli ni zamisliti da će morski pas napasti i usmrtniti čovjeka u vodama sjevernog Atlantika, kao što je malo tko mogao vjerovati da bi se ebola mogla iz udaljenih šuma središnje Afrike pojaviti u urbanim središtima Afrike, a naročito ne Europe i svijeta. U deset poglavlja Honigsbaum želi dokazati nekoliko teza: 1) znanstveni napredak u virologiji i infektologiji može zavarati liječnike i znanstvenike da se oslanjaju na već postojeća znanja o nekoj zarazi, umanjujući time važnost njezinih ekoloških i imunoloških čimbenika, što često dovodi do izbijanja nove epidemije; 2) svaka nova pandemija potkopava pouzdanje pučanstva u znanost i znanstvena istraživanja, zbog čega se ono oslanja na određene tradicionalne načine zaštite i borbe protiv virusa te se stvaraju nove teorije zavjere; 3) za sveukupno razumijevanje zaraze i pandemije potrebno je istražiti ekološke, tehnološke, socijalne i kulturne faktore bolesti, posebice onih koje prenose životinje; 4) unatoč svim pokušajima da se zaštitimo i pripremimo, nove zaraze nastavljaju iznenađivati i time širiti paniku i histeriju među ljudima, u čemu mediji i društvene mreže čine jedan od većih faktora; 5) poveznica između ratova i bržeg širenja zaraze. Ove teze potkrepljuje analizom i primjerima epidemija koje su opasno zaprijetile čovječanstvu u 20. i početkom 21. stoljeća,

počevši s epidemijom upale pluća 1917. koja se u Sjedinjenim Američkim Državama širila u prenapučenim vojnim kampovima za obuku na istočnoj obali, a potom po cijeloj istočnoj obali te čak u nekoliko južnih saveznih država. Daljnju analizu poglavlja „Der blaue Tod“ [Plava smrt] gradi navođenjem i povezivanjem činjenica o pojavi slične zaraze u vojnim kampovima u Europi, što je kasnije rezultiralo pandemijom španjolske gripe po cijelom svijetu. U drugom poglavlju „Die Pest in der Stadt der Engel“ [Kuga u Gradu anđela] bavi se izbijanjem pneumonijske kuge 1924. u dijelu Los Angelesa u kojem su uglavnom obitavali radnici meksičkog podrijetla. Život u nehigijenskim uvjetima u prenatrpanim smještajima sa štakorima, vjevericama i drugim nametnicima doveli su do razvitka zaraze. Treće poglavlje „Die große Papageienkrankheits-Pandemie“ [Velika pandemija papagajske groznice] govori o pandemiji papagajske groznice s početka 1930. u SAD-u koja je izazvala veliku paniku i histeriju među urbanim stanovništvom jer su je širili egzotični papagaji i druge ptice koje su ljudi držali za kućne ljubimce. Početke bolesti, prvotno zvane *Philly Killer*, a potom 1976. prozване „legionarska bolest“ nakon izbijanja epidemije među američkim vojnicima tijekom okupljanja u jednom hotelu u Philadelphiji, obrađuje u sljedećim dvama poglavljima: „Der Philly Killer“ [Philly Killer] i „Legionärskrankheit, zweiter Akt“ [Legionarska bolest, drugi čin]. O podrijetlu bolesti AIDS i njezinu širenju po Africi i SAD-u, drugačijoj vrsti bolesti koja se pokazala itekako smrtonosnom, govori u šestom poglavlju „AIDS in Amerika, AIDS in Afrika“ [AIDS u Americi, AIDS u Africi]. Sljedeća tri poglavlja – „SARS und der ‘Superspreader’“ [SARS i „superširitelj“], „Ebola an den Grenzen“ [Ebola na granicama] i „Z wie Zika“ [Z kao Zika] – govore o bolestima sličnog podrijetla i simptoma, počevši od SARS-a, koji uzrokuje koronavirus, a prvi slučaj zabilježen je 2003. u Kini, u Hong Kongu. Slijede zatim ebola 2013, koja je opasno iznenadila i zabrinula svijet, proširivši se iz središnje Afrike u svjetska urbana središta, te epidemije zike 2015, do koje su doveli loši životni uvjeti u brazilskim favelama, šireći se ubodom komaraca. U desetom poglavlju „Disease X“, eine neue Infektionskrankheit, heute bekannt als COVID-19“ [„Disease X“, nova zarazna bolest, danas poznata kao COVID-19] Honigsbaum govori o bolesti s kojom se i svi mi trenutno suočavamo, iznoseći znanstvena i medicinska saznanja o koronavirusu te osobna iskustva iz razdoblja ožujka – travnja 2020, kada piše ovo poglavlje, donoseći i novi zaključak doradenog izdanja. Ukazuje kako se COVID-19 u Wuhanu 2019. pojavio kao *déjà vu* na pojavu SARS-a, a u samo nekoliko mjeseci postao je jedna od pravih globalnih pandemija, prozvan „kineskim Černobilom“. Uspoređujući pandemiju COVID-19 sa španjolskom gripom, smatra kako je pandemija COVID-19 ipak globalnih razmjera jer je, za razliku od španjolske gripe, koja je zbog rata većinski pogodila vojnike, dok su škole i tvornice nastavljale s radom, COVID-19 pogodio cijeli svijet u jako malo vremena, zahvaljujući interkontinentalnoj povezanosti, utječući tako ne samo na zdravstveni već i na ekonomski ili socijalni sustav te različite poretke čak i najrazvijenijih svjetskih gradova i društava. Kritičan je prema ponašanju političara, političkom i društvenom sustavu jer nisu prije prihvatili upozorenja virologa. Referirajući se analize prijašnjih zaraza, želi pokazati kako su postojale brojne naznake i upozorenja virologa, veterinara i zoologa – specijaliziranih za istraživanje virusnih infekcija i zaraza u životinja – od nove epidemije, posebice nakon izbijanja SARS-a, također u Kini, na tržišnici egzotičnim životinjama.

Das Jahrhundert der Pandemien donosi nekoliko bitnih zaključaka. Honigsbaum ponajprije ističe kako zaraze, bolesti i pandemije koje je obuhvatio u knjizi pokazuju kako je potrebno prestano biti na oprezu te sa zadržkom uzimati apsolutne izjave i pretpostavke

stručnjaka o novim, dotad nepoznatim infekcijama i virusima. Povijest prošlih pandemija ukazala je na granice medicinskih i laboratorijskih istraživanja u borbi s novim zarazama, posebice zbog sklonosti mikroba brzom mutaciji i prilagodbi. Tako ukazuje na nekoliko krivih pretpostavki: tvrdnja da španjolsku gripu uzrokuje bakterija te da će brzo biti spriječena izradom cjepiva, zatim nazivanje koronavirusa „pepeljugom među virusima“ jer se zbog njegova sporijeg širenja i težeg prijelaza na ljude nije smatrao prevelikom prijetnjom itd. Honigsbaum kritički promatra i ukazuje na ljudski čimbenik u nastanku i širenju novih zaraza. Čovjek mijenjajući ekološki sustav dopušta ne samo pojavu nove bolesti već i brži prijenos i mutaciju virusa. To je posebno vidljivo pri bolesti SARS-a, ebole te najnovije varijante COVID-19, gdje je za izbijanje epidemije bio ključan ljudski faktor. SARS i COVID-19 počeli su na kineskoj tržnici egzotičnom robom od ugriza ili konzumacije zaražene životinje – cipečke ili šišmiša – a na sličan način došlo je i do razvoja ebole u Africi jer su zbog sječe šuma središnje Afrike, u kojima su šišmiši inače boravili, došli u bliži kontakt s ljudima. Samo još neki od sličnih primjera jesu pojava papagajske groznice te „ptičje“ i „svinjske“ gripe. Pojava pneumonijske kuge u Los Angelesu također je potekla od ljudskog kontakta sa životinjama, ali iz drugačijih razloga te je za ekološku posljedicu imala pomor velikog broja vjeverica (potom kokoši u slučaju ptičje te svinja glede svinjske gripe) s ciljem prevencije zaraze. Sukladno s time, Honigsbaum zaključuje kako su urbanizacija i globalizacija ključni faktori nastanka i širenja novih epidemija. Od improviziranog smještaja meksičkih radnika u Los Angelesu 1920-ih do favela u predgrađima brazilskih gradova, postojanje prenatrpanih i nehygieničkih nastamba s prevelikim brojem ljudi još je i danas vidljivo u velikim urbanim središtima Azije, Afrike i Južne Amerike. Također, ističe kako tehnološki napredak sa sobom može donijeti i negativne posljedice, kao u slučaju klimatskih uređaja, rashladnih sustava i tornjeva koji, ako se prikladno ne održavaju, mogu dovesti do pojave bakterije zaslužne za legionarsku bolest. Osvrnuo se i na nemogućnost znanosti da, unatoč tehnološkom napretku u medicini, brže otkrije i tretira zarazne bolesti. Tako tvrdi kako je jedan od razloga velike smrtnosti i nemogućnosti definiranja uzročnika španjolske gripe bio taj da su bolesti koje prenose virusi tadašnjoj medicini bile nepoznate pa se tako smatralo da ih uzrokuju bakterije, a tek je 1940. predstavljen prvi elektronski mikroskop pod kojim je bilo moguće vidjeti viruse. Spominje i kako tijekom epidemije AIDS-a, unatoč postojanju mnogih novih tehnologija kojima su se liječile razne druge bolesti, znanstvenici nisu bili u mogućnosti spriječiti širenje zaraze, niti brzo otkriti uzročnike i sve simptome bolesti. Za razumijevanje nastanka i širenja AIDS-a bilo je potrebno povezati različite čimbenike, počevši od toga kako se virus HIV proširio s čimpanza i drugih sličnih vrsta majmuna zbog lova i konzumiranja majmunskog mesa u Kongu, a za daljnje širenje bile su zaslužne tadašnje socijalne i ekonomske promjene koje su radnike tjerale na gradilišta i željeznice u obližnjim mjestima. Globalizacija i kolonizacija, a posljedično i nehygienički medicinski uvjeti, korištenje nesteriliziranim iglama i medicinskim priborom u afričkim kolonijama te uz to još i građanski rat u Kongu, zbog kojeg su mnogi bježali u obližnja mjesta, dodatno su pridonijeli širenju epidemije. Poveznica rata i pandemija također je bitan faktor, vidljiv ne samo na primjeru građanskog rata u Kongu već i pri izbijanju španjolske gripe, gdje su, kako ističe, uvjeti u kampovima, okupljanje velikog broja ljudi iz različitih krajeva s različitim stečenim imunitetima, a potom i odlazak na europsku bojišnicu utjecali na brže širenje virusa i veću smrtnost. Nadalje, Honigsbaum smatra kako lakši i brži načini prijevoza putnika i putovanja raznim prijevoznim sredstvima, posebice zrakoplovima, također

predstavljaju jedan od bitnih faktora širenja zaraze. SARS je zbog načina prenošenja prozvan *jet-set* bolešću, a svjedoci smo činjenice da se zahvaljujući interkontinentalnim letovima COVID-19 proširio u cijelom svijetu u niti nekoliko mjeseci otkad je prvi slučaj zabilježen u Wuhanu u prosincu 2019. Za kraj ističe činjenicu da bismo se trebali okrenuti ekologiji, više brinuti o vlastitom okolišu kako ne bismo dalje zagađivali i remetili prirodne ekosustave, a samim time pokušali smanjiti i spriječiti pojavu zaraza za koje čovjek nema razvijena antitijela. Ipak, citirajući Pasteurovu izjavu da će „mikrob imati zadnju riječ“, već na samom početku poglavlja zaključuje kako je zarazu teško preduhitriti te da nas i u narednim desetljećima sigurno čekaju nove epidemije i novi izazovi.

Završno, daljnjim razvojem pandemije COVID-19 može se reći da bi knjiga Marka Honigsbauma *Das Jahrhundert der Pandemien: Eine Geschichte der Ansteckung von der Spanischen Grippe bis Covid-19* bila korisna ne samo drugim istraživačima zainteresiranima za povijest medicine i pandemija već i široj javnosti, zahvaljujući autorovu stilu pisanja i strukturi knjige. Iako obiluje znanstvenim i medicinskim podacima o samim bolestima te detaljno gradi analizu koristeći se povijesnim činjenicama i bilješkama, s povjesničarskog stajališta knjizi nedostaje teorijska i metodološka podloga, što bi je učinilo znanstvenijom, a samim time i u historiografskim kategorijama relevantnijom. Ipak, djelo Marka Honigsbauma ukazuje na rast istraživačkog i javnog interesa za temu zaraznih bolesti i COVID-19. Pandemija zahvaljujući medijima i društvenim mrežama postaje javnom temom, što, s jedne strane, pomaže ljudima da se bolje obavijeste o borbi protiv koronavirusa, a s druge strane podcrtava i negativne faktore, potpomažući razvoj brojnih teorija zavjere i širenje dezinformacija ili polovičnih obavijesti. Honigsbaum je poglavlje o COVID-19 pisao u vrijeme kada su zemlje tek polako počinjale borbu s nepoznatim virusom na temelju samoizolacije i uvođenja *lockdowna* te još nije postojalo cjepivo; danas bi možda njegovi zaključci bili drugačiji i još kritičniji prema politici i društvu, a sasvim sigurno zanimao bi se više i za fenomen masovnog otpora cijepljenju. Knjiga *Das Jahrhundert der Pandemien* donosi pregled, međusobnu povezanost i sličnosti uzroka, simptoma te načina širenja deset pandemija koje su pogodile svijet u 20. i početkom 21. stoljeća. Honigsbaum ukazuje na jasne medicinske, socijalne, ekološke i druge aspekte spomenutih bolesti i važnosti cjepiva za uspješnu borbu protiv zaraze. Pokazuje se tako ujedno da su struci, a potom i društvu potrebna slična stručna, a naročito povijesna istraživanja koja bi dovela u odnos faktore puno duljeg vremenskog trajanja, kako bi rasvijetlila probleme te ispravila kriva tumačenja i teorije zavjere oko kojih se dijele društva širom svijeta, usporavajući i šteteći borbi s velikim epidemijama. Povjesničari, a posebice povjesničari medicine trebali bi se više angažirati u javnosti, medijima i na društvenim mrežama kako bi pomogli struci i znanosti u jasnijem razumijevanju raznih čimbenika pandemije koji nerijetko vuku korijene i iskustva iz prošlih događaja, podsjećajući pritom da *Historia est magistra vitae*.

Mihaela Marić

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

53

BROJ 1

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase sans-serif font.

ZAGREB 2021.

Poseban broj

*Prema povijesti „nevidljive“ prijetnje: epidemije i
pandemije u Srednjoj Europi i Mediteranu*

Special Issue

*Towards an History of “Invisible” Threat: Epidemics
and Pandemics in Central Europe
and the Mediterranean*

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 53, broj 1

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Domagoj Tončinić

Glavna urednica / Editor-in-Chief

Inga Vilogorac Brčić

Gosti urednici/Guest Editors

Nikola Anušić i Filip Šimetin Šegvić

Izvršna urednica / Executive Editor

Kornelija Jurin Starčević

Uredništvo / Editorial Board

Jasmina Osterman (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac (moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history), Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz), Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

*Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /
Executive Editor for Publications Exchange*

Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout

Marko Maraković

Lektura / Language editors

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Edward Bosnar (engleski / English)

Tisak / Printed by

Tiskara Zelina d.d., Sveti Ivan Zelina

Naklada / Issued

200 primjeraka / 200 copies

Ilustracija na naslovnici

Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrčak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*